

Спеціалізованій вченій раді Д 41.086.01
Національного університету
«Одеська юридична академія»
65009, м. Одеса,
вул. Фонтанська дорога, 23

В І Д Г У К

**офіційного опонента Сухоноса Віктора Володимировича на дисертацію
Остафійчук Людмили Аурелівни «Юридична відповідальність за
неповагу до суду», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та
адвокатура**

Актуальність обраної теми роботи. Вивчення поданої на рецензування дисертації дає підстави для ствердження, що автором проведено ґрунтовний науково-правовий аналіз теми дослідження, актуальної в теоретичному та практично-прикладному плані, а сформульовані рекомендації, пропозиції і висновки становлять наукову новизну і можуть бути предметом обговорення.

Від часу проголошення незалежності України держава наполегливо намагається наблизитися до європейських стандартів, де головними цінностями проголошено демократію, свободу, верховенство права, активну реалізацію громадянами своїх прав та свобод, захист інтересів суспільства та держави. Невід'ємною складовою процесу реформування національного законодавства та приведення його у відповідність до міжнародних стандартів є реформування судової системи держави, щоб забезпечити право кожної особи на справедливий суд. Реформування судової влади в сучасних умовах вимагає удосконалення структури судової системи, правового статусу суддів України, норм і правил судочинства.

Як слушно визначає автор, найбільші труднощі, що стримують євроінтеграційні процеси в Україні пов'язані з корупцією та недоліками в економіці, тому необхідними є рішучі реформаторські кроки саме з питань визначення і зміцнення статусу суддів. Окремі законодавчі акти у цій частині

не відповідають повною мірою визначеним Конституцією України засадам функціонування судової влади, що утруднює реалізацію права громадян на справедливий суд і впровадженню в Україні міжнародних та європейських принципів у сфері судочинства.

У підсумку з'ясувалося, що забезпечення належного статусу суддів стало «вузьким місцем» судової реформи. Рівень порочності частини суддівського корпусу частково навіть перевищує сукупність негативних якостей пересічних громадян. Систематично порушуються права громадян при розгляді справ і винесенні судових рішень. Частина суддів трактує закони на свій розсуд, при здійсненні судочинства використовує їх як право на ухвалення свавільних судових рішень. Останнім часом в пресі все частіше висвітлюється, що хабарництво в судовій системі набуло не виняткового, а систематичного характеру. Це у сукупності з іншими пороками обумовило масові протестні акти біля приміщень судів і в самих приміщеннях, що створює додаткові труднощі для судочинства. Почастішали факти протиправних діянь навіть щодо тих суддів, які чесно виконують свої професійні обов'язки.

Усвідомлюючи серйозність ситуації, керівництво держави вдалося, як це бувало і раніше, не до радикальних кроків з оновлення, а з так званого очищення судової системи. Прийняті Закони України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 р., «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р., «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 р. та видані на їх розвиток відомчі акти Міністерства юстиції України та інших структур розраховані на досить оперативне оновлення суддівських кадрів за рахунок позбавлення від тих, хто підданий люстраційним процедурам і «вичищений» із судової системи.

У зв'язку із цим автор неминуче зустрілася при підготовці дисертації з концептуальними труднощами, викликаними зміною оцінки професійної діяльності суддівського корпусу з боку держави і суспільства. Проте, в результаті проведеного дослідження, дисертант дійшла правильного висновку, що навіть в межах чинного законодавства є потреба більше ніж

коли-небудь раніше захистити права сумлінних суддів від протиправного втручання у судочинство, що підриває їх незалежність як необхідний елемент правового статусу судді [с. 5]. Більше того, в сучасних умовах потрібно не лише утвердити дієвість соціальних і правових гарантій забезпечення незалежності суддів, але й запобігти будь-яким посяганням на їх особистість, що мають місце у різних проявах неповаги до суду.

При підготовці роботи автор використала досить великий масив нормативних і літературних джерел, в тому числі дисертаційні роботи В. Гречишникової, М. Шкіля та Ю. Калашник, захищених на початку нинішнього десятиліття, тобто фактично в іншу історичну епоху. Це істотно вплинуло на характер новизни дисертаційної роботи, зміст висновків і пропозицій дисертанта. При цьому автор виходила з того, що прояви неповаги до конкретних суддів так чи інакше переносяться і на інші судові склади, судові органи, апарати суддів, органи і організації, які складають інфраструктуру судової влади: Вищу кваліфікаційну комісію суддів, Вищу раду юстиції, Державну судову адміністрацію, органи суддівського самоврядування. При цьому шкода завдається особам, які безпосередньо здійснюють судовий розгляд, в тому числі професійним суддям, народним засідателям і присяжним.

При опрацюванні теми роботи автор прагнула подолати однобічність підходу з боку дослідників цих проблем виключно з позицій адміністративно – правової оцінки правопорушень у цій сфері, відтак зроблено обґрунтований висновок, що прояви неповаги до суду залежно від характеру правопорушень можуть тягнути за собою не лише адміністративну, але й інші види відповідальності, в тому числі кримінальну [с. 8], а також за процесуальні правопорушення, нести цивільно-правову і дисциплінарну відповідальність. Суб'єктами відповідальності можуть бути також судді за спроби впливу на своїх колег при розгляді ними судових справ.

Акцентуючи увагу на актуальності дисертації, слід також зазначити, що остання виконана відповідно до окремих положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу, схваленої Указом Президента України від

14 вересня 2000 року № 1072/2000, Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008, рішення Ради національної безпеки і оборони від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 року № 1153-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України». Дисертацію виконано відповідно до плану наукової роботи кафедри судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія», для якої зазначена тематика є пріоритетною і була предметом низки дисертаційних досліджень відповідно до тематики наукових досліджень «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 011006Н на 2011-2015 роки). Наведені обставини не залишають сумнівів щодо актуальності обраної дисертантом теми дослідження та науково-практичного значення роботи.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження Остафійчук Л.А. є науково обґрунтованими, крім того в роботі, що рецензується, комплексно опрацьовано широкий спектр проблем пов'язаних з юридичною відповідальністю за неповагу до суду.

Автором, на нашу думку, правильно та чітко визначено об'єкт, предмет, методи, мету і задачі дослідження. Методологічну основу дисертації становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає, насамперед, у тому, що дисертація є одним з перших комплексних наукових досліджень проблем правового захисту суддів від проявів неповаги до них і першою під час проведення в державі судової реформи 2013-2015 рр. Стосовно багатьох проблем автор висловлює свою позицію, наводить додаткові аргументи на користь вже висловлених поглядів вчених та практиків, до позицій яких вона схиляється.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки та окремі положення дисертації можуть бути використані та впроваджені: у науково-дослідній роботі, у правотворчості, правозастосуванні, а також при викладанні навчальних дисциплін “Судові та правоохоронні органи”.

Значну увагу в дисертації приділено діалектичному методу, а також порівняльно-правовому, соціологічному та формально-логічному методам.

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці вчених з досліджуваної теми.

Нормативною основою дослідження є Конституція та закони України, міжнародно-правові акти, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, та інші нормативні матеріали.

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні та аналітичні матеріали, узагальнення практики судів.

Зміст роботи свідчить про те, що її автор у своєму дослідженні спирається на вивчення, творче осмислення і використання значної кількості джерел (їх список складає 255 найменувань), додатки на 17 сторінках.

Дисертаційне дослідження є логічно структурованим текстом. Дисертант розглядає широке коло питань, пов’язаних з темою дослідження.

Результати дослідження пройшли належну апробацію. Вони обговорювалися на засіданнях кафедри і були озвучені на шести міжнародних науково-практичних конференціях, а також викладені автором у п’яти наукових статтях у фахових виданнях України та одній статті, що вийшла друком в іноземному журналі.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з яких: основний текст – 187 сторінок, список використаних джерел – 25 сторінок (255 найменувань), додатки на 18 сторінках.

Перший розділ «Огляд наукових досліджень, методологія дослідження, генезис становлення інституту відповідальності за неповагу до

суду» складається з чотирьох підрозділів. У ньому досліджено стан наукових праць за обраною темою, методологічні проблеми дослідження, історичні аспекти становлення і застосування відповідальності за неповагу до суду, а також сутність поваги до суддів у сучасному розумінні.

Другий розділ «Правові підстави юридичної відповідальності за неповагу до суду (судді)» складається з двох підрозділів, в яких розкрито сутність правових засобів відповідальності за неповагу до суду і пов'язаних з ними засобів процесуального примусу.

У підрозділі 2.2 дослідження досить ретельно проаналізовано призначення і характер засобів процесуального примусу для запобігання проявам неповаги до суду та їх припинення, коли учасники процесу або присутні не виконують організаційно-управлінських актів посадових осіб суду і не реагують на попередження головуючого. Робиться правильний висновок, що головуючий, службові особи суду і правоохоронні органи мають в зародку притинати такі прояви, оскільки в подальшому вони можуть перерости у більш небезпечні антисуспільні явища.

Обґрунтовано, що такі засоби процесуального примусу, як видалення із зали судового засідання, не можуть стосуватися прокурора і захисника, оскільки це може призвести до зриву судового засідання. Натомість, з ініціативи суду ці особи можуть бути притягнуті до адміністративної і дисциплінарної відповідальності. Виходячи з правових позицій, висловлених Європейським судом з прав людини, видалення обвинуваченого підсудного має застосовуватися як виняток [с. 140-141].

Третій розділ «Проблеми подолання неповаги до суду» також складається з двох підрозділів, де розкриваються окремі організаційно-управлінські проблеми, їх усунення та запобіганнями їм.

Слушною є думка автора щодо доцільності докорінного оновлення правового інструментарію як основної умови удосконалення механізму протидії неповазі до суду, припинення хаосу у питаннях внесення змін до законодавства.

Зазначений розділ роботи присвячено окремим проблемам правового та адміністративно-управлінського механізму застосування юридичної відповідальності за неповагу до суду.

Автор правильно ставить питання, що необхідно: передбачити відповідний порядок внесення змін і доповнень у Закон України «Про нормативно-правові акти», розгляд проекту якого уже тривалий час не виправдано зволікається у стінах парламенту; у проекті нового Кодексу України про адміністративні правопорушення доцільно виділити спеціальну главу «Відповідальність за неповагу до суду» за аналогією з Кримінальним кодексом України; Верховному Суду України доцільно узагальнити практику Європейського суду з прав людини з цих питань і довести його результати до відома всіх суддів і представників споріднених з ними структур.

Водночас вважаємо спірним встановлення кримінальної відповідальності за образу працівника суду: судового розпорядника, помічника суду тощо, оскільки їм не надано право приймати самостійні управлінські рішення. В цих випадках можна обмежитися адміністративними стягненнями.

Проте загальна позитивна оцінка дисертації не виключає наявності зауважень до її змісту, оскільки вирішення певного кола питань в дисертації не виключає спірних положень, а деякі пропозиції є недостатньо обґрунтованими чи аргументованими, що свідчить про необхідність вступити в дискусію з автором роботи з тим, щоб почути додаткову аргументацію на користь тих чи інших позицій.

Найбільш суттєвими з таких зауважень, вважаю, є:

1. У підрозділі 1.2 «Методологія дослідження» першого розділу досить детально розглянуті теоретичні основи і характер процесів наукового пізнання. Проте порівняльні висновки пропозицій науковців з урахуванням недоліків законодавства з досліджуваної теми зроблено, на мою думку, не в повному обсязі (с. 21-33).

2. В ч. 7 ст. 44 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» виключена можливість одержання суддею державних нагород за виконання обов'язків, пов'язаних із здійсненням судочинства.

Автором запропоновано практично однакову за обсягом і змістом редакцію цієї статті, що абсолютно не стосується її суті. Навряд чи така пропозиція може служити підставою для внесення до цієї статті якихось редакційних змін.

3. У дисертанта викликають сумніви надання громадським об'єднанням права проводити незалежне оцінювання суддів, в результаті присутності їх громадських активістів на відкритих судових засіданнях (ст. 88 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Запровадження такого порядку, – на думку дисертанта, в умовах загальної атмосфери недовіри до суддів може призвести до поспішної невірної оцінки процесуальних рішень суду, особливо не фахівцями. У зв'язку з цим, проведення таких оцінювань пропонується покласти на органи суддівського самоврядування. Вважаю, що було б найдоцільнішим проведення таких оцінювань здійснити з участю як представників органів суддівського самоврядування, так і громадських активістів.

4. На думку здобувача кращим критерієм ставлення громадян до кандидатів у судді є обрання, переобрання або відкликання судді на місцевих виборах, проте ця проблема вимагає ретельного вивчення й обговорення. На наш погляд, зазначена рекомендація заслуговує на конкретизацію, тим більше, що ця проблема уже була предметом обговорення учених і практиків [с. 79 –80].

Висловлюючи зауваження, слід зазначити, що вони не є суттєвими і в більшості випадків в основному носять дискусійний характер і своєю метою мають не стільки знизити оцінку роботи, скільки стати основою творчої дискусії при її захисті.

Критичні ж зауваження не стосуються концептуальних положень дисертаційного дослідження. І хоча вони слугують приводом для дискусії в

ході публічного захисту дисертаційного дослідження, проте не впливають на раніше висловлену загальну позитивну оцінку дисертації.

Таким чином, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за змістом, кількістю, обсягом публікацій і повнотою опублікованих дисертантом матеріалів, робота Остафійчук Людмили Аурелівни «Юридична відповідальність за неповагу до суду» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

На підставі викладеного, вважаю, що представлене дисертаційне дослідження є завершеною науковою працею, науково обґрунтовані результати дослідження у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення не тільки для суддів, а й суспільства в цілому. Автор дисертації Остафійчук Людмила Аурелівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура.

Офіційний опонент:

декан юридичного факультету
Української академії банківської справи
доктор юридичних наук, професор

В.В. Сухонос

